

УДК 792.82'06:[398.8(=161.2):781.68
DOI: 10.31866/2616-7646.7.2.2024.333048

ІНТЕРПРЕТУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНОПІСЕННОЇ ТВОРЧОСТІ В СУЧАСНИХ БАЛЕТНИХ ВИСТАВАХ

INTERPRETATION OF UKRAINIAN FOLK SONG CREATIVITY IN MODERN BALLET PERFORMANCES

Шнуренко Тетяна Валентинівна,
кандидат мистецтвознавства,
старший викладач,
Київський національний університет
культури і мистецтв,
Київ, Україна
<https://orcid.org/0000-0002-7468-1465>
shnurenkotanya@ukr.net

Tetiana Shnurenko,
PhD in Art Studies,
Senior Lecturer,
Kyiv National University
of Culture and Arts,
Kyiv, Ukraine
<https://orcid.org/0000-0002-7468-1465>
shnurenkotanya@ukr.net

Морозов Артем Ігорьович,
кандидат мистецтвознавства, старший
викладач,
Київський національний університет
культури і мистецтв,
Київ, Україна
<https://orcid.org/0000-0003-0598-5702>
tema.morozov17@gmail.com

Artem Morozov,
PhD in Art Studies,
Senior Lecturer,
Kyiv National University
of Culture and Arts,
Kyiv, Ukraine
<https://orcid.org/0000-0003-0598-5702>
tema.morozov17@gmail.com

Анотація

Мета статті – виявити способи інтерпретування української народнопісенної творчості в сучасних балетних виставах. **Методологія.** Для проведення вірогідного дослідження використано методи аналізу літератури та джерел, мистецтвознавчого аналізу сучасних балетних вистав, порівняння принципів використання народнопісенної творчості в різних виставах, розгляд подій у хронологічній послідовності. **Наукова новизна дослідження** полягає у виявленні двох способів інтерпретування народнопісенної творчості в сучасних балетних виставах – використання мелосу народних пісень у партитурі та безпосереднє використання пісень як музичної основи для хореографічних постановок. **Висновки.** У результаті проведеного дослідження доволі умовно можна виокремити три підходи до інтерпретування народ-

Abstract

The purpose of this article is to identify ways of interpreting Ukrainian folk song creativity in contemporary ballet performances. **Research methodology.** To conduct reliable research, methods of literature and source analysis, art analysis of modern ballet performances, comparison of the principles of using folk song creativity in different performances, and consideration of events in chronological order were used. **The scientific novelty** of the research lies in identifying two ways of interpreting folk song creativity in contemporary ballet performances: folk song melodies in the score and the direct use of songs as a musical basis for choreographic productions. **Conclusions.** As a result of the research, three approaches to interpreting folk song creativity in contemporary ballet performances can be tentatively identified: the traditional symphonic development of folk songs in ballet theatre (O. Ratmanskyyi's ballet Songs of Bukovina to

нописенної творчості в сучасних балетних виставах: традиційне для балетного театру симфонічне розроблення народних пісень (балет О. Ратманського «Пісні Буковини» на музику з елементами народного мелосу Л. Десятникова (2017)); автентичне виконання народнописенного матеріалу (чотири коліскові у виконанні М. Пилипчак у балеті Р. Поклітару «Маленький принц» (2020)); друга та третя частини балету О. Ратманського «Елегія воєнного часу» (2022), де використано фольклорне інструментальне звучання коломийкових тем та побутових мелодій польки; початок вистави Г. Пехи «Косачка» (2023), де С. Кирилова виконує фольклорну пісню); осучаснене виконання народних пісень (балет О. Шляхтич «Domum» (2024), де використано відомі українські народні пісні в оновленому сучасному аранжуванні). Останні два підходи є проявами тенденції інтегрування елементів архайки, традиційного мистецтва до палітри сучасних творів. Представлене дослідження не є вичерпним; воно проведене з метою концептуалізації процесів хореографічного інтерпретування народнописенної творчості в сучасних балетних виставах.

Ключові слова:

балетні вистави; народнописенна творчість; інтерпретування; балет; народна пісня; хореографія; українське мистецтво.

music with elements of folk melodies by L. Desyatnikov (2017)); authentic performance of folk song material (four lullabies performed by M. Pylypchak in R. Poklitaru's ballet *The Little Prince* (2020); the second and third parts of O. Ratmanskyy's ballet *Elegy of War Time* (2022), which uses the folk instrumental sound of kolomyika themes and everyday polka melodies; the beginning of G. Pekha's performance *Kosachka* (2023), where S. Kirilova performs a folk song); modernised performances of folk songs (O. Shliakhtych's ballet *Domum* (2024), which uses well-known Ukrainian folk songs in a new contemporary arrangement). The last two approaches are manifestations of the trend towards integrating archaic and traditional art elements into the palette of contemporary works. The presented research is not exhaustive and aims to conceptualise the processes of choreographic interpretation of folk song creativity in modern ballet performances.

Keywords:

ballet performances; folk song creativity; interpretation; ballet; folk song; choreography; Ukrainian art.

Актуальність теми дослідження. Українська народна пісенна творчість є вагомим елементом національної художньої культури, увиразнює систему народного світогляду, є своєрідним вокально-музичним складником національної ідентичності, транслятором моральних та естетичних орієнтирів українців. Використання народнописенної творчості для створення партитур балетних вистав є доволі традиційним методом. Однак сьогодні, у період активного розвитку сучасної балетної вистави, актуалізовано процеси не лише використання народнописенного мелосу в партитурах, а й інтерпретування безпосередньо народних пісень у контексті сучасних балетних вистав. Окреслені процеси є малодослідженими, але важливими для розуміння поступу хореографічного мистецтва сучасності.

Аналіз останніх публікацій. Фундаментальним дослідженням, присвяченим музиці національних балетних вистав як інтегративній системі народного мелосу та симфонічних принципів, є праця М. Загайкевич (1978), але вона охоплює період лише до середини 1970-х рр. Серед сучасних праць із цієї проблематики – наукові статті О. Афоніної (2020, 2023), Л. Хоцяновської (2018) та ін. Важливими для

усвідомлення значущості народнопісенної творчості стали статті С. Садовенко (2010), Л. Сбітневої (2022) та ін. Вагомим є масив публіцистичних праць, зокрема рецензій на вистави, де використано українські народні пісні, таких авторів: А. Архипова (2020), Т. Асадчева (2024), К. Дорошенко (2024), Д. Кашперська (2020), Р. Макар (2023), І. Михніцька (2024) та ін. Однак спеціального дослідження, присвяченого з'ясування ролі української народнопісенної творчості в сучасних балетних виставах, виявлено не було.

Мета дослідження – виявити способи інтерпретування української народнопісенної творчості в сучасних балетних виставах

Виклад основного матеріалу. Українські народні пісні без супроводу та з музичним супроводом здавна ставали підґрунтям для танців у побуті, а з розвитком сценічного мистецтва – для народно-сценічної хореографії. Проникнення елементів народного мелосу до симфонічних форм сприяло створенню національних балетних вистав, музичні партитури яких містять інтерпретації народнопісенних творів. Так в основу балету «Лілея» К. Данькевича, вперше поставленого 1940 року Г. Березовою, покладено «мотиви народної пісенної, танцювальної творчості у симфонічному переломленні» (««Лілея». До наступної прем'єри», 1940, с. 4). Пісня «Ой зійди, зійди, ти, зіронько» стала лейттемою образу Лілеї, пісня «Тихо, тихо Дунай воду несе» – лейттемою кохання Лілеї та Степана, пісня «Коло млина, коло броду» з'являється як увиразнення тривожності в драматичних сценах балету, пісня «Ой не світи, місяченьку» використана як тема Лілеї у момент душевних переживань у лісі та мрій про повернення коханого Степана. М. Загайкевич (1978) зазначає, що композитор спирався на класичні засади балетної драматургії, пристосовуючи зразки народнопісенної мелодики до канонів балету: «...розлога, плавна мелодія “Тихо, тихо Дунай воду несе” легко вкладається у звичні обриси класичного адажіо; скерцозного характеру мотиви пісні “Ой пішов я вулицею раз”, що лягли в основу варіацій Головної Русалки, ніби створені для відтворення загостреної пуантної техніки віртуозного жіночого танцю» (с. 143). Подібний метод застосовано й під час написання партитури культового національного балету «Лісова пісня» М. Скорульського та більшості балетів національної тематики («Тіні забутих предків» В. Кирейка, «Сойчине крило» А. Кос-Анатольського та ін.).

І сьогодні в сучасних балетних виставах використовують музичну основу, створену за принципом симфонічного оброблення народнопісенної творчості. Так, 8 жовтня 2017 року в Нью-Йорку вперше було продемонстровано балет Олексія Ратманського «Пісні Буковини» (Songs of Bukovina), поставлений в Американському театрі балету (ABT). Музикою для вистави стали фортепіанні прелюдії Леоніда Десятникова з циклу «Буковинські пісні», в основу яких покладено народні пісні Буковини (Макарова & Білаш, 2024, с. 118). Із двадцяти чотирьох прелюдій балетмейстер обрав дванадцять, різних за характером, і дослідив тексти пісень, що стали підґрунтям фортепіанних творів. Балет, попри відсутність прямих стилізацій народного танцю (лише окремі рухи, як-от голубець, вихиляс), оповитий українською образністю, насичений трагічними, сумними, ліричними, романтичними настроями, притаманними народнопісенній творчості Буковини.

Балет О. Ратманського «Елегія воєнного часу», прем'єра якого відбулася 26 вересня 2022 року у Сіетлі в США, став своєрідною мистецькою рефлексією на початок повномасштабного вторгнення росії в Україну (Макарова & Білаш, 2024,

с. 119). Одноактний балет поставлений на музику Валентина Сильвестрова (перша та четверта частини) та українські народні мелодії (друга та третя частини). Фольклорне інструментальне звучання коломийкових тем другої частини та полькових побутових мелодій третьої частини пов'язують балет з автентичною народнопісенною творчістю українців. Рецензент І. Михніцька (2024) майстерно передає народну стихію, відтворену на сцені у середніх частинах балету, опоектизовує сценічне дійство: «У другій чоловічій частині яскрава зелень на екрані приносить із собою коломийкові, народні мотиви. З'являється піднесене відчуття, приправлене завзятістю. На сцену випурхують енергійні хлопці в білих сорочках і червоних поясах. Вони стрибають одне через одного, грають м'язами, жартують. Глядача з головою накриває шал азарту і грайливості Неможливо не пританцювувати, дивлячись на те, як барвисті махаоністи спідниці танцівниць розлітаються в завзятому фуєте. У цьому поєднанні хореографії, музики, сценографії й енергії прим з'являється відчуття надзвичайно сродне нашій українській натурі, вивільняється тваринна енергія, що сягає коренів прадідів».

Тенденції інтегрування елементів архаїки, традиційного мистецтва до палітри сучасних творів увиразнилися у використанні народнопісенних зразків як музичного підґрунтя для хореографічних постановок малих (хореографічні мініатюри, номери, сюїти та ін.) та великих (балети, хореографічні вистави) форм.

Раду Поклітару сміливо використовує вокальні твори в балетмейстерських постановках. Одним із таких прикладів є хореографічна сюїта «Дош», створена 2007 року, що й до сьогодні зберігається в поточному репертуарі «Київ модерн-балету». У цій постановці Р. Поклітару поєднав музику Й. С. Баха з музично контрастними творами народів світу (румунська, єврейська, грузинська та ін. пісні). Серед майстерних інтерпретацій балетмейстера в цій виставі – пісня у виконанні Ніни Матвієнко «Сміються, плачуть солов'ї» (вірші Олександра Олеся, музика Василя Безкоровайного), реалізована засобами танцю контемпорарі. Неповторний голос Ніни Матвієнко, її вокальні прийоми та стилістика пісні загалом створюють відчуття доторкання до народнопісенної творчості.

Унікальним прикладом фольклорної музичної творчості українців є колискові, які діти чують від народження і які природно асоціюються з рідною домівкою, сімейним затишком, безпечним середовищем. Важливість ритмо-мелодійного компонента в колискових є тим чинником, що споріднює цей жанр народної родинної лірики з танцювально-руховою практикою, адже танець виникає з ритмічно організованих рухів, положень тіла, міміки. Саме цю спорідненість увиразнив у балеті «Маленький принц» хореограф-постановник Раду Поклітару. Поєднавши класичні твори В. А. Моцарта та українські колискові, що виконує Марія Пилипчак – відома вокалістка, композитор, дослідниця, збирачка фольклорних колискових. Прем'єра вистави відбулася 21 жовтня 2020 року в розпал пандемії COVID-19 в онлайн-форматі (пряма трансляція з Міжнародного центру культури і мистецтв (Жовтневий палац) у Києві).

Загальна атмосфера філософської казки Антуана де Сент-Екзюпері «Маленький принц» – пошук сенсу життя, здатність залишатися дитиною, щирою та чесною, цінувати найпростіші речі – майстерно інтерпретована балетмейстером у хореографічних образах, а основні ідеї літературного твору підсилені введенням колискових. Колискові, як унікальний вияв народнопісенної творчості українців, акцентують у балеті ідею важливості зв'язку людини з її джерелами – матір'ю, дитинством, ро-

диною. Балетмейстер транслює ідеї несвідомої залежності кожного від першоджерел (місце народження, батьки, близькі люди та ін.), пам'ять про які зберігається у підсвідомості та оживає на рівні відчуттів при звуках колискової. За висловом Д. Кашперської (2020) у рецензії на виставу «Маленький принц», «... колискові – це етніко-музична пуповина, яка пов'язує людину з дитинством. Музика – категорія емоційного несвідомого, і саме вона здатна прив'язувати нашу пам'ять не тільки до людей і місць, але й до давно забутих відчуттів, яким і є дитинство».

У балеті колискові «з'являються в ключових моментах трансформацій – як точки збору конструкції всього спектаклю, на тонких гранях життя і смерті, на перетинах частин життєвого і мистецького дійства. І приходять вони – символи змін – з достовірністю космічного хронометра» (Архипова, 2020). Колискові створюють незримий образ матері, що пронизує щемливим звучанням всю палітру балетної вистави. І мова не просто про матір хлопчика – головного персонажа вистави, а значно ширше – про матір – рідну Землю, Батьківщину та ін.

У трагічні моменти життя кожна людина згадує про матір. Саме у той момент, коли льотчик розбивається в пустелі, й починає звучати колискова, що переносить у дитинство, дарує спогади про теплі обійми матері, затишок, рідний дім, солодкий спокійний сон біля найріднішої людини. Вдруге колискова виникає після численних пригод головного героя в момент повернення до Землі (у тексті колискової – «...помандрую на Україну»). У другій дії також двічі виникає колискова («Леле, леле, лелесенько...» та «Спи, Ісусе, Спи»). Саме під колискову Маленький Принц прощається з Трояндою й зникає в останній подорожі небом, залишаючи глядачів наодинці з думками про відповідальність за власну долю, рідну країну, батьків та дітей.

Серед найновіших вистав – «Косачка» у постановці балетмейстера Галини Пехи та режисера Юлії Лопати. Прем'єрний показ відбувся на сцені Київської опери (Київський муніципальний академічний театр опери та балету) 3 грудня 2023 року у виконанні команди сучасного танцю Procontemporary (Макар, 2023). Постановка присвячена жінкам-воїнам, які, подібно до амазонок античності з довгими косами, рішуче захищають свою рідну землю. У виставі органічно взаємодіють сучасний танець, семпли українських народних інструментів, електронна музика, вокал. Над виставою працювала композитор Олена Шикіна та фольклорна співачка й дослідниця української музики Соломія Кирилова. Одна з автентичних українських народних пісень звучить на початку постановки.

24 червня 2024 року на сцені Національного академічного драматичного театру імені Івана Франка відбулася прем'єра балету-перформансу «Domum» у виконанні артистів балету та хору Національного заслуженого академічного українського народного хору України імені Григорія Верьовки. Балетмейстер-постановник та режисер вистави Олесь Шляхтич, композитори – Кирило Бородін та Марія Хмельова. У виставі використано відомі українські народні пісні в оновленому сучасному аранжуванні та хореографічному інтерпретуванні.

У перекладі з латини Domum – «дім». Авторка вистави прагнула музично-хореографічними засобами розкрити глибинні сенси поняття «дім» задля розуміння того, за що воює Україна. У виставі можна виявити три змістові пласти: народження та спогади дитинства; кохання, яке нас окрилює та трансформує в дорослому віці; дім та рідна земля, що є уособленням України (Асадчева, 2024).

У виставі виконано пісні в сучасній обробці – авторські «Сміються, плачуть солов'ї» та «Ой у лузі червона калина», а також п'ять народних – «Ой у вишне-

вому саду», «Ой у полі вітер віє», «Ой чий то кінь стоїть», «Цвіте терен», «Туман ярмом», К. Дорошенко (2024) вважає, що «... нове, нюансоване виконання у *Domum* звичних пісень ... в аранжуванні Тимофія Старенкова розвіює автоматизм їхнього сприйняття, повертає творам силу викликати емпатію».

Українські народні пісні стали підґрунтям для розгортання трьох історій кохання (всього у виставі чотири історії, одна з яких створена під авторську пісню «Сміються, плачуть солов'ї»). Перша поставлена під пісню «Ой чий то кінь стоїть», що має драматичний підтекст. Балетмейстерка розкриває історію дівчини, закоханої в заможного хлопця, який вимушений в часі війни стати на захист рідної землі. Дівчина розцінює цей вчинок як егоїстичний, ображається та поринає в обійми інших чоловіків (*DOMUM*, 2024, с. 3). Пісня «Цвіте терен» стала музичною основою для розгортання історії двох юних закоханих. З приходом війни хлопець добровільно йде до лав української армії. Дівчина відчуває сильний біль через те, що її коханий іде на фронт. (*DOMUM*, 2024, с. 3). Кохання двох воїнів присвячено епізод, створений під пісню «Ой у вишневому саду». Він, як професійний воїн, із перших днів війни стає до зброї. Вона усвідомлює невідворотність розлуки й мужньо сприймає випробування (*DOMUM*, 2024, с. 4). У четвертій історії, що починається з пісні «Сміються, плачуть солов'ї», також звучить «Туман ярмом», що підкреслює тугу літньої жінки. Вона разом з чоловіком пронесла кохання крізь роки, але вимушена підкоритися його рішення, адже він за покликом серця йде захищати Батьківщину (*DOMUM*, 2024, с. 4).

Наведені приклади використання українського народнопісенного матеріалу доводять його значущість для сучасного хореографічного мистецтва, що особливо актуально під час війни, адже звернення до автентики додатково підсилює транслявання національно-патріотичних ідей у таких сценічних творах.

Наукова новизна дослідження полягає у виявленні способів застосування народнопісенної творчості в сучасних балетних виставах.

Висновки. У результаті проведеного дослідження доволі умовно можна виокремити три підходи до інтерпретування народнопісенної творчості в сучасних балетних виставах:

- традиційне для балетного театру симфонічне розроблення народних пісень (балет О. Ратманського «Пісні Буковини» на музику з елементами народного мелосу Л. Десятникова (2017));

- автентичне виконання народнопісенного матеріалу (чотири колискові у виконанні М. Пилипчак у балеті Р. Поклітару «Маленький принц» (2020); друга та третя частини балету О. Ратманського «Елегія воєнного часу» (2022), де використано фольклорне інструментальне звучання коломийкових тем та полькових побутових мелодій; початок вистави Г. Пехи «Косачка» (2023), де С. Кирилова виконує фольклорну пісню);

- осучаснене виконання народних пісень (балет О. Шляхтич «*Domum*» (2024), де використано відомі українські народні пісні в оновленому сучасному аранжуванні).

Останні два підходи є проявами тенденції інтегрування елементів архаїки, традиційного мистецтва до палітри сучасних творів.

Представлене дослідження не є вичерпним, проведено з метою концептуалізації процесів хореографічного інтерпретування народнопісенної творчості у сучасних балетних виставах.

СПИСОК ПОСИЛАНЬ

- Архипова, А. (2020, 5 листопада). *Чого не побачити очима*. Kyiv Daily. <https://kyivdaily.com.ua/malenkij-princz/>
- Асадчева, Т. (2024, 19 червня). Паростки життя, крізь біль та втрати: у столиці представлять незвичний балет-перфоманс. *Вечірній Київ*. <https://vechirniy.kyiv.ua/news/99633/>
- Афоніна, О. (2020). Музична основа сучасних українських балетів. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв*, 3, 121–126. <https://doi.org/10.32461/2226-3209.3.2020.220114>
- Афоніна, О. (2023). Балет «Маленький принц» у постановці Радуги Поклітару: особливості втілення класики. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв*, 1, 209–215. <https://doi.org/10.32461/2226-3209.1.2023.277667>
- Дорошенко, К. (2024, 28 червня). Людське у героїчному у виставі *Domum – хор ім. Григорія Веровки та хореографія танцю модерн*. Суспільне. <https://suspiilne.media/culture/778379-ludske-u-geroicnomu-u-vistavi-domum-hor-im-grigoria-verovki-ta-horeografia-tancu-modern/>
- Загайкевич, М. (1978). *Драматургія балету*. Наукова думка.
- Кашперська, Д. (2020, 22 жовтня). Феномен Принца-Моцарта | Прем'єра балету «Маленький принц» Радуги Поклітару. *ProTeatr*. <https://bit.ly/3Tg8Drc>
- «Лілея». До наступної прем'єри в Київському ордені Леніна театрі опери і балету ім. Т. Г. Шевченка. (1940, 21 серпня). *Комуніст*, 4.
- Макар, Р. (2023, 28 листопада). *Полум'я, яке народжується разом з нею. Що треба знати про пластичну виставу «Косачка»*. Заборона. <https://zaborona.com/shho-treba-znaty-pro-plastychnu-vystavu-kosachka/>
- Макарова, З., & Білаш, О. (2024). «Українські балети» у творчості Олексія Ратманського. *Вісник Київського національного університету культури і мистецтв. Серія: Мистецтвознавство*, 51, 116–123. <https://doi.org/10.31866/2410-1176.51.2024.318364>
- Михніцька, І. (2024, 19 липня). *Белетризоване фуєте, або балет «Елегія воєнного часу»*. Сенсор. <https://sensormedia.com.ua/theatre/beletryzovane-fuete-abo-balet-elegiya-voynennogo-chasu/>
- Садовенко, С. (2010). Народна пісенна творчість як чинник самоідентифікації українства. *Культурологічна думка*, 2, 142–148.
- Сбітнева, Л. М. (2022). Пісенна культура України як джерело духовності українського народу. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*, 2(104), 126–133. <https://doi.org/10.33216/2220-6310/2022-104-2-126-133>
- Хоцяновська, Л. (2018). Балетна музика українських композиторів та її відображення в хореографії (II половина XX ст.). *Народознавчі зошити*, 3(141), 719–725.
- DOMUM: балет-перфоманс на дві дії про війну, любов та Україну* [Програма заходу]. (2024). Київ.

REFERENCES

- Afonina, O. (2020). Muzychna osnova suchasnykh ukrainskykh baletiv [The musical basis of modern Ukrainian ballets]. *National Academy of Managerial Staff of Culture and Arts Herald*, 3, 121–126. <https://doi.org/10.32461/2226-3209.3.2020.220114> [in Ukrainian].
- Afonina, O. (2023). Balet "Malenkyi prints" u postanovtsi Radu Poklitaru: osoblyvosti vtilennia klasyky ["The Little Prince" ballet performed by Radu Poklitaru: Features of implementation of classics]. *National Academy of Managerial Staff of Culture and Arts Herald*, 1, 209–215. <https://doi.org/10.32461/2226-3209.1.2023.277667> [in Ukrainian].

- Arkhypova, A. (2020, November 5). *Choho ne pobachyty ochyma* [What cannot be seen with the eyes]. Kyiv Daily. <https://kyivdaily.com.ua/malenkij-princz/> [in Ukrainian].
- Asadcheva, T. (2024, June 19). Parostky zhyttia, kriz bil ta vtraty: u stolytsi predstavliat nezvychnyi balet-perfomans [Sprouts of life, through pain and loss: An unusual ballet performance will be presented in the capital]. *Vechirniy Kyiv*. <https://vechirniy.kyiv.ua/news/99633/> [in Ukrainian].
- DOMUM: balet-perfomans na dvi dii pro viinu, liubov ta Ukrainu [DOMUM: Ballet-performance in two acts about war, love and Ukraine] [Event program]. (2024). Kyiv [in Ukrainian].
- Doroshenko, K. (2024, June 28). *Liudske u heroichnomu u vystavi Domum – khor im. Hryhoriia Verovky ta khoreohrafiia tantsiu modern* [The human element in the heroic Domum performance – The Hryhoriia Verovka Choir and contemporary dance choreography]. *Suspilne*. <https://suspilne.media/culture/778379-ludske-u-geroicnomu-u-vistavi-domum-hor-im-grigoria-verovki-ta-horeografia-tancu-modern/> [in Ukrainian].
- Kashperska, D. (2020, October 22). Fenomen Pryntsa-Motsarta | Premiera baletu "Malenkyi prynts" Radu Poklitaru [The Phenomenon of Prince Mozart | Premiere of the ballet "The Little Prince" by Radu Poklitaru]. *ProTeatr*. <https://bit.ly/3Tg8Drc> [in Ukrainian].
- Khotsianovska, L. (2018). Baletna muzyka ukrainskykh kompozytoriv ta yii vidobrazhennia v khoreohrafi (II polovyna XX st.) [Ballet music of Ukrainian composers and its reflection in choreography (second half of the 20th century)]. *The Ethnology Notebooks*, 3(141), 719–725 [in Ukrainian].
- "Lileia". Do nastupnoi premieri v Kyivskomu ordena Lenina teatri opery i baletu im. T. H. Shevchenka ["Lily". Until the next premiere at the Kyiv Order of Lenin Opera and Ballet Theater named after T. H. Shevchenko]. (1940, August 21). *Komunist*, 4 [in Ukrainian].
- Makar, R. (2023, November 28). *Polumia, yake narodzhuetsia razom z neiu. Shcho treba znaty pro plastychnu vystavu "Kosachka"* [The flame that is born with her. What you need to know about the plastic performance "Kosachka"]. Zaborona. <https://zaborona.com/shho-treba-znaty-pro-plastychnu-vystavu-kosachka/> [in Ukrainian].
- Makarova, Z., & Bilash, O. (2024). "Ukrainski balety" u tvorchosti Oleksii Ratmanskoho ["Ukrainian ballets" in Oleksii Ratmanskyy's creativity]. *Bulletin of Kyiv National University of Culture and Arts. Series in Arts*, 51, 116–123. <https://doi.org/10.31866/2410-1176.51.2024.318364> [in Ukrainian].
- Mykhniiska, I. (2024, July 19). *Beletryzovane fueete, abo balet "Elehiia voiennoho chasu"* [Fictionalized fueete, or the ballet "Elegy of wartime"]. *Sensor*. <https://sensormedia.com.ua/theatre/beletryzovane-fueete-abo-balet-elegiya-voyennogo-chasu/> [in Ukrainian].
- Sadovenko, S. (2010). Narodna pisenna tvorchist yak chynnyk samoidentyfikatsii ukrainstva [Folk song creation as a factor of Ukrainian self-identification]. *The Culturology Ideas*, 2, 142–148 [in Ukrainian].
- Sbitnieva, L. M. (2022). Pisenna kultura Ukrainy yak dzherelo dukhovnosti ukrainskoho narodu [Song culture of Ukraine as a source of spirituality of the Ukrainian people]. *Spirituality of a Personality: Methodology, Theory and Practice*, 2(104), 126–133. <https://doi.org/10.33216/2220-6310/2022-104-2-126-133> [in Ukrainian].
- Zahaikevych, M. (1978). *Dramaturhiia baletu* [Ballet dramaturgy]. Naukova dumka [in Ukrainian].